

YU ISSN 0350-185x

UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLVIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Гортан-Премк, др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле
Ивић, Блаже Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић,
др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Митар Пешикан,
др Живојин Станојчић, др Драго Ћупић, др Егон Фекете*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1992

DORĐE OTAŠEVIĆ i BILJANA SIKIMIĆ
(Beograd)

TVORBA OKAZIONALIZAMA U SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

Okazionalizmi su individualne leksičke tvorevine¹ koje se od uzualne leksike razlikuju nizom specifičnih obeležja². Javljaju se okazionalno, vezani su za kontekst koji otkriva njihovo značenje, imaju nominativno-ekspresivnu funkciju, stilski su obeleženi, od uzualne leksike razlikuju se drugačijim odnosom prema vremenu³ i tvorbenim specifičnostima⁴. Često se vezuju za neologizme⁵ što se vidi i iz termina kojima se imenuju: *okazionalni neologizmi* (Stjepanova 1979:8; Fomina 1983:230; Bragina 1977:197-98), *kontekstni neologizmi* (Protčenko 1984:42), *individualno-stilistički neologizmi* (Protčenko 1984:42; Fomina 1973:135; Kalinjin 1978:114; Davidova 1973:96), *autorski neologizmi* (Kosovski 1974:142; Kozireva 1979:150; Kalinjin 1978:114; Protčenko 1984:42), *individualno-autorski* (Šeljahovska 1982:173; Bakina 1977:87), *individualno-govorni neologizmi* (Fomina 1983:226), *kontekstno-govorni* (Fomina 1983:230), *govorni neologizmi* (Šeljahovska i Bogdanov 1983:82), *individualni neologizmi* (Ondrus 1980:190), *neuzualni neologizmi* (Kotelova 1988:48) i dr.

Nenamerni okazionalizmi⁶, nastali zbog neznanja potrebne reči (u procesu ovladavanja maternjim ili stranim jezikom⁷) ili nemogućnosti govornika

¹ Ponekad se isti okazionalizam sreće kod različitih autora. Na primer, na okazionalizme *Mitel* (nastao kontaminacijom — *Mitević + televizija*) i *mitevizija* naišli smo desetak puta (Srpska reč 13:45; Pogledi 74:57; Pogledi 78:56; Demokratska 24:7; Demokratska 26:12; Srpska reč 9:8; Opozicija 5-6:6). Prema njima su nastali okazionalizmi *Vicel*, od *Vico + televizija* (Vreme 25:41; Vreme 22:42), odnosno *mitelformisan* (Demokratska 31:16), *Mitelovac* (Demokratska 32:20) i *mitelizacija* (Demokratska 38:10).

² Uopredi Likov 1976:10-36; Likov 1977:63-71; Ahmanova 1966:284.

³ Opširnije o ovome v. u Otašević i Sikimić 1991.

⁴ O ovome smo već pisali u Otašević i Sikimić 1989. Ovde predložena klasifikacija je bitno drugačija.

⁵ Zašto se sa ovim ne slažemo v. u Otašević i Sikimić 1991.

⁶ O nenamernim okazionalizmima v. Stojanova 1984:452.

⁷ Ponekad je teško odrediti granicu između namernih okazionalizama i nesvesnih

da se seti odgovarajućih reči, ovde nisu analizirani, iako između njih i autorskih okazionalizama nema suštinskih razlika⁸.

U radu se predlaže klasifikacija okazionalizama prema načinu na koji su građeni. Najveći deo analizirane građe čine okazionalizmi iz novijih knjiga i periodike na srpskohrvatskom jeziku, a uneto je i nekoliko primera iz Vukovog Rječnika i dijalekatske građe.

1. Okazionalizmi građeni u skladu sa tvorbenim sistemom

U lingvističkoj literaturi kao jedno od glavnih obeležja okazionalizama često se ističe građenje po neproduktivnim tvorbenim modelima ili sa narušavanjem tvorbenih zakonitosti⁹. U opoziciji su sa potencijalnim rečima¹⁰. Ovakvo suprotstavljanje okazionalnih i potencijalnih reči nije sasvim adekvatno¹¹.

Reči tvorene po visokoproduktivnim modelima i u skladu sa uslovima derivacije okazionalizmi su ako su „delovi“ od kojih su sastavljene inkompatibilni. Njihova okazionalnost nema tvorbeni već leksičko-semantički karak-

---

tećijih kreacija, posebno kada su u funkciji autorskog umetničkog teksta. Sledeći primeri su očigledno poreklom dečije kreacije, a upotrebljeni su upravo u ovoj funkciji:

- Nemoj da me *šljunkaš*, kaže drugarici koja joj pred noge baca šljunak.
- Ko će tebe ujutru da budi?
- Budiće me *spavarak*.
- Ko je to?

— Jedan čika koji ujutru budi bebe. (M. Stefanović: Tako je govorila Amrita, *Poletarac*, Beograd 1990, str.119.)

⁸ Jordanova 1978: 62 okazionalizme deli na dečje, razgovorne i umetničke.

⁹ V. Kubrjakova 1981:25–26.

¹⁰ Termin *potencijalna reč* ima različit smisao kod Ahmanove, Lopatina, Hanpire i Zemske (v. Jordanova 1978:58–59). Pregled važnijih radova sovjetskih i poljskih lingvista daje se u Hruščinska 1978:69–77. Pri određivanju potencijalnih reči L. A. Šeljahovska akcenat stavlja na tvorbu reči. S obzirom na osobenosti obrazovanja i saglasnošću/nesaglasnošću sa jezičkim tvorbenim tipovima autorka novostvorene reči deli na potencijalne i okazionalne (individualno-autorske). Potencijalne reči se tvore u potpunoj saglasnosti sa produktivnim tvorbenim tipovima, npr. potencijalne reči sa visokoproduktivnim sufiksom *-ost*. Okazionalne reči se tvore bilo u skladu sa neproduktivnim tvorbenim tipovima, bilo sa izvesnim odstupanjima od jezičkog tvorbenog tipa (Šeljahovska 1982:173). Za Zemsku „Потенциальные и окказиональные слова представляют собой два полюса словообразования: первые являются реализацией законов словообразования, вторые — нарушением этих законов. Это антиподы.“ (Zemska 1973:27). V. i Zemska i dr. 1981:184; Reformatorski 1975:5–13; Lopatin 1975:45–52; Bakina 1975:165–166; Fodor 1980:147–148. U lingvističkoj literaturi na srpskohrvatskom jeziku ovi su termini rede korišćeni up. Babić 1986:13–19; Stevanović 1975: 388–389.

¹¹ Kao jedno od najvažnijih obeležja okazionalizama navodi se njihova neobičnost (Šeljahovska 1982:173–174). Ali i mnoge potencijalne reči tvorene po visokoproduktivnim modelima u početku imaju efekat „neobičnosti“. Nenormativnost reči u naučnom i tehničkom jeziku slabi u kontekstu. Stručni termin, koliko god da je „čudan“ i „neobičan“, nije okazionalizam ukoliko nema ekspresivnu, već samo nominativnu funkciju. Na nemogućnost strogog razgraničenja okazionalnih i potencijalnih reči ukazuje se u Kuznjecova 1989:166 i Čirkova 1975:97–100.

ter¹².

premrta : Živjela jednom klada imenom Djukica (...) Ponekad bi se na njoj odmarale ptičice, ali kako im je bila preobična i premrtva ubrzo bi je napuštale (Erotika 38, 73).

instant-srpstvo : „Knindže“ (su) neuobičajeno hitro formirane tek posle 9. marta i sasvim jasnog (...) krika demokratske Srbije protiv (...) Miloševićevog *instant-srpstva*. (Srpska reč 25, 11).

pretnjolog : Vladimir Šeks, uz Šimu Dodana najpoznatiji hadezeovski *pretnjolog* (I 238, 19).

foto-popara : Opasnost zloupotrebe kompjuterske fotomontaže raste (...). Jer, zamislite da je taj kompjuterski „lažac“ postojao prije nekoliko godina kada je Svjetski židovski kongres dokazao krivicu Kurta Waldheima fotografijom (...). Danas bi Waldheim mogao mirno ustvrditi da mu je ta *foto-popara* skuhana u kompjuteru. (Start 442,47).

2. Okazionalizmi građeni narušavanjem tvorbenog sistema

Okazionalizme ovog tipa možemo podeliti na okazionalizme građene narušavanjem zakona systemske, odnosno — empirijske produktivnosti tvorbenih tipova¹³.

2.1. Kod okazionalizama građениh narušavanjem zakona systemske produktivnosti tvorbenih tipova, narušavaju se uslovi tvorbe izvedenih reči određenog tipa, bez obzira da li je taj tip empirijski produktivan ili ne¹⁴:

alisati : — Možemo li unutra, stvar je hitna? (...)

— Ali...

— Nemoj sada da mi *ališeš*. (Dedinje,107).

takojević : Isterali su me. Da li samo zato što sam na jednom sastanku rekao da mi je dosta, u životu i ovom našem društvu, „*takojevića*“. (San, 67).

godišnjjeodmarajuć : Raniji bivši čelnik „najrevolucionarnijih“, a sada *godišnjjeodmarajućih* radnika (Vreme 19, 38).

nadnamaš, podnjimaš : Da su naši „nadnamaši“ bili samo nad nama, da nisu bili pod njima, pa da ih i priznamo našima. Ali, oni su bili i njihovi „*podnjimaši*“. Tako smo mi bili dvostruki „*podnjimaši*“. (Pogledi 78, 51).

Okazionalnost navedenih primera rezultat je narušavanja pravila tvorbe reči savremenog srpskohrvatskog jezika koja, npr. ne dozvoljavaju izvođenje

¹² „Можно выделить ‘совместимые’ и ‘несовместимые’ семы в словообразовании. Преодоление существующей несовместимости сем и может быть источником экспрессивности и таким образом служить ‘сигналом стилического смысла.’“ (Smetanjina 1977:18–19). Ista autorka (1977:19–21) navodi pet tipova inkompatibilnosti na semantičkom nivou. O kompatibilnosti i inkompatibilnosti na logičkom planu v. Komljeva 1978:79.

¹³ Termine *empirijska i systemska produktivnost* u jezičku nauku uveo je M. Dokulil, v. Zemska 1973:229, Šeljahovska i Bogdanov 1983:83; Hruščinska 1978:69; Radeva 1991:78–79.

¹⁴ Zemska 1973:229–236.

glagola od veznika¹⁵, tvorbu imenica od zameničkih sintagmi ili od rečenica tipa *tako je*, odnosno prideva participskog porekla¹⁶, gde se umesto glagola kao motivišuće reči javlja imenička sintagma.

2.2. Kod okazionalizama građenih po obrascu tipova neproaktivnih u određenoj epohi, tj. sa narušavanjem zakona empirijske produktivnosti, narušava se neaktivnost tvorbenog tipa u određenom vremenu, dok se uslovi građenja izvedenica ovog tipa ne menjaju¹⁷:

ljubvičinjenije : Ne ide vam od ruke *ljubvičinjenije*? Imate proljev ili tvrdu stolicu? (Orgija, 195).

2.3. Okazionalizmi građeni po obrascu konkretne reči.

Pri derivaciji po obrascu konkretne reči kopira se gotov obrazac, pri čemu je obrazac postojeća leksička jedinica sa određenom unutrašnjom formom, koja se u aktu nominacije ponavlja¹⁸.

Obrazac za derivaciju okazionalizama mogu biti i raščlanjive i neraščlanjive reči¹⁹. „Formant“ za tvorbu okazionalizama često je proizvoljno izdvojen segment konkretne reči²⁰. Granice ovog segmenta nije moguće predvideti²¹. Analogija, koja u jeziku deluje kao faktor regularnosti²² kod građenja okazionalizama po obrascu konkretne reči može da ima suprotno dejstvo. Tako obrazac može da bude zastarela ili okazionalna reč, ili je kopirani segment neproaktivna odnosno novostvorena morfema.

2.3.1. Reč-obrazac se, po pravilu, daje u istom kontekstu sa okazionalizmom što omogućava ostvarivanje neophodnog semantičkog i stilskog efekta.

zlatotres²³: Sada je (...) jasno da je za mnoge tragični zemljotres bio i svojevrsni *zlatotres*. Zahvaljujući njemu, naime, podignute su mnoge vile, napunjeni džepovi pojedinih privatnika. (M 50, 22).

prljka : Čistka ... Nekada sam smatrao da je to profanisanje reči „čistiti“, da taj proces treba zvat „*prljka*“. Jer ako se izbacuju dobronamernik, radoznali, karakterni (...) — kakvo je to čišćenje. (Udri bandu, 49).

¹⁵U primeru *alisati* može se diskutovati o funkciji koju ova reč ima u navedenom kontekstu.

¹⁶Pored novih adjektiva u obliku deklinabilnih formi na -ći, pod uticajem stranih jezika u kojima postoje participi, u našem savremenom jeziku sreće se i participska upotreba ovih oblika. Tako okazionalizam *godišnjeodmarajući* može biti shvaćen i kao particip. O pojavi participske upotrebe ovih oblika v. Batinić 1987:74.

¹⁷Detaljnije o ovome v. u Otašević i Sikimić 1991, gde je navedeno i više primera. V. i Zemška 1973:229–236.

¹⁸V. Kubrjakova 1981: 25–26.

¹⁹U lingvističkoj literaturi na srpskohrvatskom jeziku ovi su termini ređe korišćeni. Up. Stevanović 1975:388–389; Babić 1986:13–19.

²⁰Primeri iz ruskog i francuskog jezika navode se u Mihajlov 1976: 75–76.

²¹V. Mihajlov 1976: 76.

²²O opoziciji regularnost—neregularnost v. Šmeljov 1982: 6.

²³Ovde može biti u pitanju i kontaminacija.

2.3.2. Reč obrazac može odsustvovati iz konteksta, ali na nju direktno ukazuje tvorbeni struktura okazionalizma.

krvoskok : švenkom je uhvatio telo mladića koje je ispadalo kroz zadnju šoferšajbnu. Iz leve slepoočnice navirao mu je *krvoskok* (Glasovi, 174).

pedesetoljetka : Nije čudo što su Turci vladali petsto godina. Njima je trebalo više vremena za ispunjavanje *pedesetoljetki*. (OP 196,32).

šestoljetka²⁴: Da li je nešto kontrarevolucija nagađa se već šest godina, sa dobrim izgledima da se time bavimo i u narednoj *šestoljetki* (M 49,4).

2.3.3. Obrazac za građenje okazionalizma može biti i drugi okazionalizam ukoliko je poznat nosiocima jezika²⁵. Tako je prema okazionalizmu *gradoslovar* Bogdana Bogdanovića stvoren okazionalizam *staljinolosvar*²⁶, a prema Orvelovom *novogovor* napravljen je *starogovor*:

starogovor : Oživljavanje tradicionalne svijesti i kulture, prepune etno-emocija, gubitaških mitova, legendi, fatalizma, „*starogovora*“, paternalizma i sl. moglo bi imati golem samodestruktivni učinak (Start 492, 70).

3. Okazionalizmi građeni po okazionalnim tvorbenim modelima

Po okazionalnim tvorbenim modelima²⁷ uzualna leksika se ne tvori, ili se tvori samo iznimno²⁸ (ovi modeli se ne navode u Babić 1986, Stevanović 1975 i Belić 1949).

3.1. Kontaminacija (engl. *portmanteau-words, blends, telescoped words, blendings, fusions*; fr. *croisement de mots, emboîtement de mots, télescopage de mots*, rus. *слияние, стяжение, вставочное словообразование, слова — слитки, слова — портмоне, телескопные слова, контаминация, гибридикация*²⁹) jeste način građenja reči pri kojem nova reč nastaje spajanjem pune osnove polazne reči sa krnjom osnovom druge reči ili spajanjem dveju

²⁴Obrazac za tvorbu je univerbat *petoljetka* nastao od sintagme *petoletni plan*. Iza okazionalizma *šestoljetka* ne stoji sintagma *šestoletni plan*, što pojačava njegovu neobičnost.

²⁵V. Šeljahovska i Bogdanov 1983: 86.

²⁶V. primer u Otašević i Sikimić 1989:219.

²⁷E. Hanpira smatra da pojam okazionalnog modela treba isključiti iz naučne upotrebe (v. Hanpira 1966: 164). Vakina ističe da „нельзя, однако забывать, что любой окказионализм возникает на базе существующих об литературных словообразовательных типов“ (1977: 165–166). Drugačije o tome Likov 1976: 79.

²⁸Neologizmi *motel* i *stagflacija* (*motor* + *hotel*, *stagnacija* + *inflacija*) nastali su kontaminacijom (koja je u savremenom srpskohrvatskom jeziku jedan od okazionalnih tvorbenih modela), ali su u naš jezik došli iz engleskog jezika u „gotovom obliku“, pa se ne osećaju kao kontaminati.

²⁹V. Jegorova 1985:56; Pei 1966:214; Bortničuk i dr. 1988:174; Žluktenko 1983:101; Zabolkina 1989:38; Uluhanov 1984:48. Termini *слияние* i *контаминация*, navedeni u Ahmanova 1966 nemaju i ovo značenje.

krnjih osnova polaznih reči³⁰. Kontaminacijom se obrazuju i normativne kompozite, sjedinjavanjem različitih delova dve reči. Slučajevi kada rezultati kontaminacije imaju normativni karakter relativno su retki u književnom jeziku³¹. Značenje nove reči sadrži potpuno ili delimično značenje komponenti koje ulaze u njenu strukturu. Postoji više tipova kontaminacije³².

katakombajn : udaljujem li se (...) prodorom nemuštog u fantastična šetališta unutarnjih, vekovima neumitnih *katakombajna* nežive psihe (Intel, 55).

zen-budalizam : pisana trivijalnost odsljunkava (...) otiske naslaganih slovesnosti (...) u zen-budalizmu strogih fascikli. (Intel, 68).

mislednik : Mislednici, kada porede tekst sa saćem, žele reći da iza teksta postoji sistem (Intel, 48).

kmezozoik : Tako je Miklošić smestio početak južnoslovenske književnosti (...) u živi peščanik *Kmezozoika* (Intel, 36).

škodilak : ili mu ljubomorni vlasnik „*škodilaka*“ cima blatobran (Nin 2106, 80).

motikva : „die Auslösung des Rätsels, *motika* und *tikva* auf einmal zu sagen: A. Reci mi u jedan put *tikva* i *motika*. B. *Motikva*. (Vuk, Rječnik).

3.2. Sazvučni okazionalizmi su reči nastale menjanjem³³, dodavanjem, izostavljanjem ili anagramiranjem³⁴ fonema/slova, s ciljem da se uspostavi veza sa sazvučnom morfemom.

mafijavelistički : Iako su se maskirali, nisu dovoljno vješti da sakriju svoju višegodišnju pripadnost idealima jednoumlja, vladavine *mafijavelistički* orijentisanih tipova (ND 960,17).

krivreda : a zarad njegove čarobno-novčane *krivrede* nemam ni kud (Intel, 52).

nožometni : *Nožometna* momčad Hrvatske na morskim pripremama za neizvesnu sezonu 1991/92. (Demokratija 35, 21).

3.3. Rederivacija³⁵ ili regresija (engl. regression, rus. *регрессия*³⁶,

³⁰Janko-Trinicka kao posebni okazionalni model navodi *междусловное наложение* kod kojega se kraj osnove jedne reči ukršta sa homonimnim početkom druge reči. Kao rezultat se javlja složena reč posebnog tipa koja u svoje značenje uključuje semantiku obeju sjedinjenih reči, a u svoju osnovu — njihove osnove (1975: 254).

³¹V. LES 1990: 238.

³²Jegorova 1985:57–58 izdvaja sedam grupa kontaminiranih reči. Drugačija podela daje se u Grabias 1981:120–128. V. i Uluhanov 1984:48.

³³„Многофонемная морфема в окказиональном виде может выступать в том случае, когда она сознательно фонологически искажается, т. е. произвольно деформируется как звуковая константность, и своей искаженностью каламбурно напоминает другую морфему, создавая тем самым игру значений и намеков“ (Likov 1976: 15).

³⁴Up. Karnevale i Rosi 1980:45–130.

³⁵V. Kristal 1988: 223–224. U Simeon 1969: I, 224 termin *regresivna derivacija* ima drugačije značenje jer reč „nastaje iščezavanjem sufiksa“.

³⁶Simeon 1969: II, 274.

*обратная деривация, реверсия*³⁷, *обратное словообразование*³⁸, fr. *régression, involution*, nem. *Regression, Rückbildung*) je izvođenje proste reči od reči koja se smatra izvedenom. Zbog toga se često zove i lažna regresija (lat. *falsa regressio*)³⁹. Pojava rederivacije neposredno je povezana sa sistemskim karakterom jezika i delovanjem analogije kao ispoljavanja te sisternosti. U osnovi rederivacije leži korelacija po analogiji sa opštejezičkim tvorbenim modelima „glagol → nomina agentis“, „glagol → nomina actionis“⁴⁰, derivacija mocionim, augmentativnim, deminutivnim sufiksima itd. Iako svaki odnos motivišuće i motivisane reči može biti usmeren ne samo s leva na desno, nego i zdesna na levo, tj. potencijalno može da bude model za regresivni derivacioni proces, rederivacija nije moguća u svim slučajevima⁴¹. Česta je u jeziku dece⁴².

džentlmen **veverac** : Srete (...) pogled jedne sive vevice (...) Bio je to, u svari, jedan punačak, mali džentlmen-*veverac* (Istvik, 279)

Ijud : Umjetnost su ljudi — šapnula je — zato je smisao u ljudima. — U kakvim ljudima? Ja sam *ljud* pa nemam svoj smisao. (Pijesak, 192)

moj : „scherzhaft als Gegenteil von *nemoj*: A. *Nemoj*. B. *Moj* Boga mi.“ (Vuk, Rječnik)

3.4. Bezafiksni okazionalizmi⁴³:

Nastaju odbacivanjem afiksa⁴⁴.

čestit : Tapš, tapš, *čestit* ... (M 51,46)

dis : *Dis* po *dis* i sve teže diše (Erotika 28,48)

češ, svrb : Pakleni oganj gori ispod mnogih čarapa jer je češanje nepustivo k'o svinjsko meso kod Arapa.

K'o car je feš

što ima grb —

Ko ima češ

Za svaki *svrb*. (Štihovi, 66)

³⁷Žluktenko 1983: 126.

³⁸Uluhanov 1984: 47; Janko-Trinicka 1975: 261.

³⁹Simeon 1969: II, 274.

⁴⁰Žluktenko 1983: 126.

⁴¹V. Uluhanov 1984: 47-48.

⁴²Npr. *stepena* < *stepenica*, *gibana* < *gibanica*, *prodavna* < *prodavnica*, gde je *-ica* shvaćeno kao deminutivni sufiks (Vlasta Sikimić, 2 godine). Interesantni primeri se navode u Janko-Trinicka 1975: 262. V. i Adlivankin 1979:78.

⁴³Termin je preuzet od Bakina 1977: 79.

⁴⁴Drugačije o ovakvom tipu tvorbe ERHSJ s.v. *šetati*: *šet*, *uzvik* (u primerima *šet* u *kuću* iz Dubrovnika i *šet tamo šet ovamo* sa Kosova), „obrazovano kao *trč*“.

4. Okazionalizmi građeni nezavisno od tvorbenog sistema

Izolovani okazionalizmi su reči stvorene „bez veze sa dosadašnjim riječima i bez tvorbenih elemenata“ (Babić 1986:37).

pendžević : eine erdichtete Speise, cibus fictus: Bi li malo *pendževića* ? (Vuk, Rječnik).

raspradla⁴⁵: samo u izrazu: biće i *raspradle* (nešto što se samo pozeleti može, a inače ga nema) (RBB, 302).

5. Okazionalizmi građeni semantičkom derivacijom

Otvorenost semantičke strukture idiomatičnih naziva omogućava građenje semantičkih okazionalizama na bazi ovih struktura. Kod izvedenica okazionalno značenje je rezultat izmene značenja tvorbeno osnove.

Okazionalno značenje, sem toga, može biti „pripisano“ derivatu bez izmene njegove tvorbeno strukture i čuvajući tvorbeno osnovu i značenje koje motiviše isti derivat. Leksičko značenje koje se pripisuje izvedenici potpuno odgovara njenom tvorbenom značenju, ali je takva leksička realizacija tvorbenog značenja neobična. Ovakvi semantički okazionalizmi mogu biti građeni samo na osnovu derivata sa idiomatičnom semantikom⁴⁶.

paraklis : „(im scherzhaftem Sinne, als hatte dies Wort mit dem *klis* etwas gemein) Gebet, welches über einen gelesen wird, *paraclesis*“, (Vuk, Rječnik)

satira : Izrazu „*satira*“ konačno je pridodato i bukvalno značenje sredstva za — satiranje. Od dobrog ukusa i boljih običaja; preko stila i duha, došli smo krajem godine i do satiranja ljudi, sve pod zaštitnim znakom i na nivou one svesti koja je porodila „*Vojka*“ i „*Savla*“ (Non 627/628, 15).

prljavština : Prlja je zaslepljenosti ciljem, spremnosti da se za njega sve žrtvuje dao svoj doprinos, jednu posebnu mentalnu kategoriju koja se zove — *Prljavština*. *Prljavština* je tehnika kojom se lični interes maskira u opšti (Srpska reč 14, 24).

Produktivnost navedenih tipova i podtipova veoma je različita. Broj primera se kreće od jednog do više desetina. Stepenu okazionalnosti⁴⁷, kao i mogućnost uzualizacije⁴⁸, takođe je vrlo neujednačen.

Predložena podjela okazionalizama po načinu tvorbe bila je uslovljena materijalom kojim smo raspolagali. Potpunija analiza bi možda pokazala i

⁴⁵U ovim primerima se može diskutovati o mogućnosti da se u našoj jezičkoj svesti *-viš* i *-dla* osećaju kao mogući strani sufiksi.

⁴⁶V. Jermakova 1982:121. O derivatima sa idiomatičnom semantikom opširno se govori u Jermakova 1984: 5–53.

⁴⁷O stepenu okazionalnosti v. Jeremina 1981:253–254.

⁴⁸O mogućnostima uzualizacije okazionalizama v. Lukjanova 1979:49; Gunova i Perniška 1980:246–247.

pojavu nekih drugih tipova, tako da problematika tvorbe okazionalizama u srpskohrvatskom jeziku tek čeka svoju definitivnu obradu.

LITERATURA

- Adlivankin 1979: Адливанкин, С. Ю.: Словообразовательная семантика и виды словопроизводства, *Семантика и производство лингвистических единиц, Проблемы деривации*, Пермь, 68–78.
- Ahmanova 1966: Ахманова, О. С.: *Словарь лингвистических терминов*, Москва.
- Babić 1986: Babić, S.: *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: nacrt za gramatiku*, Zagreb.
- Bakina 1975: Бакина, М. А.: Окказиональные слова, мотивированные прилагательными, в современной поэзии, *Слово в русской советской поэзии*, Москва, 164–179.
- Bakina 1977: Бакина, М. А.: Словообразование. Языковые процессы современной русской художественной литературы, Москва, 78–127.
- Batinić 1987: Batinić, Lj.: Upotreba deklinabilnih formi na -ći u savremenom srpskohrvatskom jeziku, *Prilozi proučavanju jezika* 23, Novi Sad, 73–94.
- Belić 1949: Belić, A.: *Savremeni srpskohrvatski jezik, II: Nauka o građenju reči*, Beograd.
- Bortničuk i dr. 1988: Бортничук, Е. Н., Василенко, И. В., Пастушенко, Л. П.: *Словообразование в современном английском языке*, Киев.
- Bragina 1977: Брагина, А. А.: Норма, контекст, синонимический ряд, *Литературная норма и просторечие*, Москва, 185–203.
- Čirkova 1975: Чиркова, Е. К.: О критериях отграничения окказиональных слов от новых слов литературного языка, *Современная русская лексикография*, Ленинград, 91–101.
- Davidova 1973: Давидова, М. К.: Индивидуально-стилистические неологизмы в современном русском языке, *Вопросы теории русского языка и говоров дальнего востока*, Хабаровск, 96–110.
- ERHSJ: Skok, P.: *Etimološki rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- Fodor 1980: Фодор, Е.: Заметки о термине окказиональный, *Romanoslavica* XIX, București, 144–152.
- Fomina 1973: Фомина, М. И.: *Лексика современного русского языка*, Москва.
- Gončarov 1983: Гончаров, Б. П.: Экспрессивно-оценочные неологизмы Маяковского, *Филологические науки* 4, Moskva, 3–9.
- Grabias 1981: Grabias, S.: *O ekspresywności języka: ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin.
- Gunova i Perniška 1980: Гунова, З., Пернишка, Е.: Особенности и тенденции на словообразование и художественная литература, *Проблемы на езиковата култура*, София, 246–253.
- Hanpira 1966: Ханпира Э.: Окказиональное слово и окказиональное словообразование, *Развитие словообразования современного русского языка*, Москва, 153–166.
- Hruščinska 1978: Hruščinska, K.: U formacijah potencjalnych i okazjonalizmach, *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdansk.
- Janko-Trinicka 1975: Янко-Триницкая, Х. А.: Междусловное наложение. Развитие современного русского языка. Словообразование. Членимость слова, Москва, 253–260.
- Jegorova 1985: Егорова, К. Л.: О так называемом телескопическом словообразовании, *Филологические науки* 5, Moskva, 56–60.
- Jeremina 1981: Еремина, Л. И.: Точность искусства и точность грамматики, *Литературная норма и вариантность*, Москва, 248–269.
- Jermakova 1982: Ермакова, О. П.: Вторичная номинация в семантической структуре многозначных производных слов, *Способы номинации в современном русском языке*, Москва, 109–123.
- Jermakova 1984: Ермакова, О. П.: *Лексические значения производных слов в русском языке*, Москва.

- Jordanova 1978: Иорданова, Ј.: За понятието окказионализъм и разграничението му от неологизма, *Език и литература* 33/2, София, 55–64.
- Kalinjin 1978: Калинин, А. В.: *Лексика русского языка*, Москва.
- Karnevale i Rosi 1980: Carnevale, M., Rossi, G. A.: *Che cos'è l'enigmistica: guida alla conoscenza, alla composizione e alla risoluzione dei giochi enigmatici*, Firenze.
- Komljeva 1978: Комлева, Н.: Логико-семантический подход к анализу средств комического, *Смежные проблемы филологии, психолингвистики и методики преподавания иностранных языков*, Иваново, 74–81.
- Kosovski 1974: Косовский, Б. И.: *Общее языкознание. Учение о слове и словарном составе языка*, Минск.
- Kotelova 1988: Котелова, Н. З.: Теоретические аспекты лексикографического описания неологизмов, *Советская лексикография*, Москва, 46–63.
- Kozireva 1979: Козырева, Т. Г.: Развитие лексики русского языка, *Современный русский язык. Лексикология*, Минск, 140–160.
- Kristal 1988: Kristal, D.: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd.
- Kubrjakova 1981: Кубрякова, Е. С.: *Типы языковых значений: семантика производного слова*, Москва.
- Kuznjecova 1989: Кузнецова, Э. В.: *Лексикология русского языка*, Москва.
- LES 1990: *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва.
- Likov 1976: Лыков, А. Г.: *Современная русская лексикология (русское окказиональное слово)*, Москва.
- Likov 1977: Лыков, А. Г.: Окказионализм и языковая норма, *Грамматика и норма*, Москва, 62–83.
- Lopatin 1975: Лопатин, В. В.: О двух этапах морфемного членения слова, *Развитие современного русского языка 1972: Словообразование: Членимость слова*, Москва, 45–52.
- Lukjanova 1979: Лукьянова, Н. А.: Некоторые аспекты изучения выразительных средств русского языка, *Вопросы лексической и фразеологической семантики*, Ростов-на-Дону, 42–52.
- Mihajlov 1976: Михайлов, М.: О словообразовании по конкретному образцу, *Wroclawia VI, Warszawa, Wrocław*, 75–88.
- Ondrus 1980: Ondrus P., Horáček J., Furdík, J.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk: lexikológia*, Bratislava.
- Otašević i Sikimić 1989: Otašević, Đ., Sikimić, B.: Okazionalizmi sa tvorbenog aspekta, *Uporabno jezikoslovje*, V kongres Zveze Društev za uporabno jezikoslovje Jugoslavije, Ljubljana, 218–223.
- Otašević i Sikimić 1991: Otašević, Đ., Sikimić, B.: Odnos okazionalizama prema vremenu, *Naš jezik XXIX/1–2*, Beograd, 77–81.
- Pei 1966: Pei, M.: *Glossary of Linguistic Terminology*, New York—London.
- Protčenko 1984: Протченко, И. Ф.: *Русский язык: проблемы изучения и развития*, Москва.
- Radeva 1991: Радева, В.: Окказионалност в словообразуването, *Език и литература XLVI/1*, София, 76–82.
- Reformatski 1975: Реформатский, А. А.: О членимости слова, *Развитие современного русского языка 1972: Словообразование: Членимость слова*, Москва, 5–13.
- Simeon 1969: Simeon, R.: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I–II*, Zagreb.
- Smetanjiņa 1977: Сметанина, М. Н.: О возникновении экспрессивности в поверхностной реализации высказывания как результате нарушений в его семантической структуре, *XXX герценовские чтения: иностранные языки: научные доклады*, Ленинград, 18–21.
- Stevanović 1975: Stevanović, M.: *Savremeni srpskohrvatski jezik: gramatički sistemi i književnojezička norma, I*, Beograd.
- Stjepanova 1979: Степанова, М. Д.: Вопросы нормы и системы в словообразовании (на материале немецкого языка), *Иностранные языки в школе* 6, Москва, 5–10.
- Stojanova 1984: Стоянова, Ю.: Непреднамерени окказионализми, *Български език XXXIV*, София, 451–456.

- Šeljahovska 1982: Шеляховская, Л. А.: Способы фиксации производных слов и речевых новообразований в словообразовательных словарях русского языка, *Теоретические проблемы семантики и ее отражения в одноязычных словарях*, Кишинев, 172–176.
- Šeljahovska i Bogdanov 1983: Шеляховская, Л. А., Богданов, Н. А.: Словообразовательный аспект изучения некоторых групп окказионализмов, *Новые слова и словари новых слов*, Ленинград, 82–92.
- Šepeljova 1979: Шепелева, С. Н.: О формально-семантических типах в русском словотворчестве, *Лингвистика и поэтика*, Москва, 248–254.
- Šmeljov 1982: Шмелев, Д. Н.: *Введение, Способы номинации в современном русском языке*, Москва, 3–44.
- Uluhanov 1984: Улуханов, И. С.: Узуальные и окказиональные единицы словообразовательной системы, *Вопросы языкознания* 1, Москва, 44–54.
- Zabotkina 1989: Заботкина, В. И.: *Новая лексика современного английского языка*, Москва.
- Zemška 1973: Земская, Е. А.: Окказиональные и потенциальные слова в русском словообразовании, *Актуальные проблемы русского словообразования*, Самарканд.
- Zemška i dr. 1981: Земская, Е. А., Китайгородская, М. В., Ширяев, Е. Н.: *Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис*, Москва.
- Žluktenko 1983: Жлуктенко, Ю. А. (ред.): *Английские неологизмы*, Киев.

IZVORI

- Dedinje: Smiljanić, R.: *Ubistvo na Dedinju*, Beograd 1986.
- Demokratija: *Demokratija*, Beograd
- Erotika: *Erotika*, Zagreb
- Glasovi: Šomlo, A.: *Glasovi dijaspore*, Beograd 1985.
- I: *Intervju*, Beograd
- Intel: Minderović, Z.: *Intelektohipograf*, Beograd 1989.
- Istvik: Apdajk, DŽ., *Istvičke veštice*, Beograd 1987.
- M: *Mladost*, Beograd
- ND: *Naši dani*, Sarajevo
- Nin: *Nin*, Beograd
- Non: *Non*, Beograd
- OP: *Omladinski pokret*, Titograd
- Orgija: Stojević, M.: *Orgija za Madonu*, Beograd 1986.
- Pijesak: Krilić, Z.: *Živi pijesak*, Zagreb 1987.
- Pogledi: *Pogledi*, Beograd
- RBB: Peić, M., Bačlija, G.: *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad, Subotica 1990.
- San: Orlović, D.: *Endimionov san*, Gornji Milanovac 1981.
- Srpska reč: *Srpska reč*, Beograd
- Start: *Start*, Zagreb
- Štihovi: Neš, O.: *Štihovi*, Beograd 1972.
- Udri bandu: Popović, M.: *Udri bandu*, Beograd 1988.
- Vreme: *Vreme*, Beograd
- Vuk, Rječnik: Stefanović Karadžić, V.: *Srpski rječnik*, Beč 1852.

S u m m a r y

Đorđe Otašević i Biljana Sikimić

WORD-FORMATION OF OCCASIONALISMS IN SERBO-CROATIAN

The article presents a classification of occasionalisms (OC) according to their word-formation. Six types are analysed:

- 1) OC formed in conformity with word-formation system;
- 2) OC formed by violating the rules of word-formation system;
- 3) OC created after the model of particular word;
- 4) OC created after occasional formation patterns;
- 5) OC formed regardless of word-formation system;
- 6) semantical occasionalisms.